

10. КУЛЬТУРА ТА МИСТЕЦТВО

Визначення меж Північного Причорномор'я України в контексті дослідження культури регіону

Шеремет Віта Василівна

здобувач Київського національного університету культури і мистецтв

Дослідження істориків А.О.Скальковського, Д.І.Яворницького, Ф.К.Вовка, В.П.Чистова, А.О.Добролюбського, культурологів-мистецтвознавців І.В.Мацієвського, О.П.Макаренка, С.І.Кириєнко свідчать про те, що північно-причорноморський регіон України поєднав долі людей – представників понад ста національностей і це не обійшло своїм впливом розвиток духовної культури краю.

Історичні та культурні події, що чинилися на теренах Північного Причорномор'я вплинули на його сьогодення, і тому потребують подальшого вивчення, але, територіальні межі регіону з давніх часів визначаються розбіжно, що ускладнює усвідомлення дослідницького ареалу, тому постала проблема окреслення територіальних меж Північного Причорномор'я, як частини загальноукраїнського культурного простору.

Історики сучасної генерації Д.І.Заковоронний [1,с.5], В.А.Карнаух [2,с.27] аналізуючи історію заселення краю, вказують, що у дослідженнях різних часів, до Північного Причорномор'я часто включали Крим, Приазов'я, або навіть частину Слобідської України, що фактично отожднює поняття Південь України та Північне Причорномор'я і вваляється некоректним.

Існує ряд фахових досліджень присвячених різним аспектам культурного життя таких регіонів як Північне Приазов'я, Крим, Слобідська Україна, що презентуються, як самостійні ареали наукових зацікавлень і це вже на початковому етапі дослідження дає можливість диференціювати Північне Причорномор'я, як окремий об'єкт вивчення.

Оскільки питання про межі регіону розглядається у культурному контексті, то доречним є порівняльно-аналітичний підхід до розгляду культур суміжних із Північним Причорномор'ям регіонів, які у окремих джерелах включаються до його меж. При цьому диференційними при порівнянні, наприклад, Північного Причорномор'я та сусіднього Приазов'я, або Північного Причорномор'я та Криму, виступають чинники **географічного розташування** (стосується відмінностей природних умов) регіонів та **територіальної концентрації** об'єктів і процесів [3, с.19-20], в даному випадку, концентрації різних етносів на одиницю площі, характеру їх розселення та взаємодії етнічних культур.

Проблему етнокультурної диференціації українських територій також засвідчують у своїх роботах мистецтвознавець С.І.Грица, історик В.Кушнір, посилаючись на різні підходи науковців до цього питання.

У контексті дослідження культури поліетнічного причорноморського регіону історикогеографічний та соціокультурний аспекти виступають домінуючими, тому критеріями у з'ясуванні меж дослідницького ареалу – Північного Причорномор'я, обрано специфіку природно-ландшафтної картини, історії та етнографії краю, і характер взаємодії культур народів, що його замешкують. Теоретичним ґрунтом для такого підходу є «**концепція етиогенетичних ніш**», запропонована В.Г.Балушком. Автор визначає **етногенетичну нішу**: «...як локальний регіон земної ойкумени, що вирізняється з-поміж інших аналогічних регіонів своїми природно-географічними, а також соціокультурними характеристиками...» [4,с.29]. Тобто, В.Г. Балушок виділяє в кожній етногенетичній ніші **природний та соціальний** компоненти. Науковець доходить висновку, що люди адаптуються до природних ніш за допомогою етнічної культури, і наводить приклади етиогенетичних ніш таких, як німецька, польська, українська і т. ін.

Виходячи із визначення поняття «етногенетична ніша», вважаємо обґрунтованою можливість його застосування як на *макро*, так і на *мікро* рівнях поділу геосередовища. Отже, Північне Причорномор'я являє собою особливу етногенетичну мікро нішу із своїм природним та соціальним компонентами, де місцеве населення виробило власні адаптивні елементи культури при контакті із природним середовищем та поміж собою.

Окремо слід сказати про Крим, який також є специфічним культурним простором (етногенетичною мікро нішею), відмінним від Північного Причорномор'я. Підставою для такого твердження є природно-ландшафтна відмінність; історія заселення (корінними мешканцями півострову слід вважати представників таких етнічних груп, як караїми, кримчаки, кримські татари); міжетнічні процеси, які сьогодні діють на макрорівні, – переважає тип слов'янсько-неслов'янського культурного діалогу (відбувається взаємодія генетично та мовно-віддалених народів) [5, с.267-270].

Північне Причорномор'я містить у собі *три субрегіона*: Північну Таврію (Херсонська обл.), Південне Побужжя (Миколаївську обл.), Північно-Західне Причорномор'я і Подунав'я (Одеська обл.). Історичні джерела, археологічні знахідки свідчать, що зазначені території, з причин свого приналежного географічного розташування (близькість до Чорного моря, родючі землі, перехрестя торговельних шляхів), з давніх часів були у колі зацікавлень, багатьох держав та народів, що вплинуло на етнічний склад населення регіону. Проте, історики О.М.Лебедеко, А.К.Тичина, культурологи В.В.Друталюв, О.П.Макаренко, доводять, що визначну роль у розвитку господарства і культури краю, у встановленні українських традицій, у житті і побуті місцевих мешканців відіграло українське козацтво [6, с. 59-75].

Етнічний склад людності Північного Причорномор'я вважається сформованим з кінця XVIII ст. – початку XIX ст., коли ці землі підпали під протекторат Росії, яка здійснювала вільне й примусове їх заселення з метою господарсько-економічного та стратегічного розвитку краю. У ці ж часи було розпочате будівництво імперських міст – портів Херсона (1787р.), Миколаєва (1789), Одеси (1794), що забезпечило додатковий притік мешканців, зокрема представників балканських народів.

Вже з XVIII ст. прослідковуються певні види зайнятості людей тієї або іншої національності, які зумовлені генетично, але відродилися та були адаптовані до нових умов проживання. Історик Шкляев І.М. на підставі досліджень А.С.Скальковського зазначає, що на теренах регіону різні етнічні групи мали свою спеціалізацію: вірмени – цирюльники, молдавани – вугільники, греки – булочники, болгары – городники, євреї – селяри, ремісники, торговці; італійці – рибалки, великороси – тесляри, бондарі; жіноча прилегла – українського та польського походження [7, с. 29-30]. Тісні співмешкання та спілкування представників різногенетичних народів утворили розмаїття міжетнічних варіантів у різних сферах побутової та духовної культури. Зустрічаємо взаємозашовчення різноетнічних традицій і типів планування житла та подвір'я (молдавсько-український, українсько-російський, болгарсько-український), у традиційному одязі, у варіантах народно-пісенної та інструментальної творчості [8, 22, 76-77, 87-90].

Отже, вважаємо правомірним виокремлення Північного Причорномор'я, як регіона та об'єкта вивчення, у рамках трьох областей (Одеської, Миколаївської, Херсонської). *Перше*, що дозволяє поєднати названі області у один історико-культурний регіон це їх приналежність до однієї природної ніші – Причорноморської низовини (з лінією узбережжя), із своїм ландшафтом та помірним кліматом, які складають природний компонент, і через тип господарства, зумовлюють соціальний компонент; *друге* – поєднані спільними шляхами утворення поліетнічності краю; *третє* – являють найбільшу концентрацію різноетнічного населення на одиницю площі у межах трьох областей, (порівняно із іншими поліетнічними регіонами України, про що свідчать статистичні дані: визначено представників понад 100 національностей) [9, 44]; *четверте* – мають на своєму просторі приклади контактування певних споріднених та різногенетичних етнотрадицій та виникнення міжетнічних варіантів у матеріальній та духовній культурі краю; *п'яте* – утворюють поліетнічний простір із тенденцією до збереження різнонаціональних культур, при українській доміні, та толерантних міжнаціональних взаєминах.

Література:

1. Заковоротный Д.И. Немцы колонисты в Северном Причерноморье (1803- 1944гг.) Николаев: Издательство Ирины Гудым, 2009. – 152с.
2. Античные государства Северного Причерноморья: источники, искусство, монеты, Херсонес Таврический, Ольвия, Боспорское царство, Античная Тира./ Ред. Карнауха В.А.– Николаев: «Возможности Киммерии», 2004.– 172с.
3. Алексеева Е.Ю. Экономическая география и регионалистика / Учебник.– М: «Дашков и К», 2011,– 376 с.
4. Балашок В.Г. Концепція етногенетичних ніш та її значення для вивчення походження народів світу./ Народна творчість та етнографія № 1–2, К. Наукова думка, 2003.
5. Макаренко О.П. Питання міжетнічних стосунків у музичному фольклорі Півдня України // Заселення Півдня України: проблеми націон. та культ. розвитку: наук. доповіді міжнар. наук.- метод. конф. 21-24 травня 1997 р./ Херсон, 1997, - ч.2.
6. Лебеденко О.М., Тичина А.К. Українське Подунав'я: минуле та сучасне /навчальний посібник/ Одеса «Астропринт» 2002,–203с.
7. Шкляев Н.Н. Историческое краеведение Одесщины. Одесса, – 2004, студия «Негоциант», 68с.
8. Макаренко О.П. Музичні традиції та сучасність у фольклорі південноукраїнського краю/ Навчальний посібник.– Миколаїв: МДУ, 2007,– 172с.
9. Рада представників національно-культурних товариств Одеської області: 5 років. Одеса 2004, с.44.